

(Δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα *Η Καθημερινή, Επτά Ημέρες*, 22 Μαρτίου 1998, σελ. 30-31)

Επαναστάτης και Εθνεγέρτης Ρήγας: μία από τις μοναδικές μορφές του νεώτερου Ελληνισμού

Από τη μελέτη των έργων και του επαναστατικού σχεδίου του Ρήγα Βελεστινλή, διακόσια χρόνια από τον μαρτυρικό του θάνατο (Ιούνιος 1798), εξάγονται τα στοιχεία της προσωπικότητάς, μιας από τις μοναδικές μορφές του νεώτερου Ελληνισμού: επαναστάτης - πολιτικός νους - στρατιωτικός νους - δάσκαλος του Γένους-μάρτυρας - εθνεγέρτης - οραματιστής μιας δημοκρατικής πολιτείας.

Επαναστάτης

Ο Ρήγας, ως πραγματικός ηγέτης και επαναστάτης, έδωσε προτεραιότητα στην ψυχική προετοιμασία των σκλαβωμένων, ώστε να πάρουν τα όπλα και να επαναστατήσουν κατά της Οθωμανικής τυραννίας. Ήθελε πρώτα να εξυψώσει το ηθικό τους και μετά να τους ωθήσει στον αγώνα της επανάστασης, όπου θα χρειαζόταν και τη ζωή τους ακόμη να θυσιάσουν. Προσπάθησε να δείξει στους συμπατριώτες του τη μεγάλη κληρονομιά, που είχαν από τους αρχαίους Έλληνες, το μεγαλείο των ελληνικών πόλεων, την οικονομική και πολιτική τους δύναμη και την ανδρεία των προπατόρων τους.

Για το σκοπό αυτό:

α). Τυπώνει τη *Χάρτα της Ελλάδος* (Βιέννη 1797), σε 12 φύλλα, συνολικής επιφάνειας 2Χ2 μ., πραγματικό άθλο για την εποχή του και που, κατά τον υπουργό της Αστυνομίας της Αυστρίας, Pergen, παρίστανε «*το μεγαλείο της Ελλάδος*». Την εμπλούτισε με τοπογραφικά διαγράμματα σημαντικών ιστορικών τόπων και γεγονότων, της Ολυμπίας, της Σπάρτης, της Σαλαμίνας, των Αθηνών, των Δελφών, των Πλαταιών, των Θερμοπυλών και της γενέτειράς του, του Βελεστίνου¹.

Την έκδοση της *Χάρτας* αρχίζει με την *Επιπεδογραφία της Κωνσταντινουπόλεως*, θέλοντας να δείξει τη συνέχεια του Ελληνισμού. Χαρακτηριστικός είναι ο συμβολισμός στην προμετωπίδα της *Χάρτας*: ο Ηρακλής με το ξύλινο ροπαλό του, σύμβολο της ελληνικής δύναμης, του πνεύματος, παλεύει με την έφιππη αμαζόνα, σύμβολο της περσικής, ασιατικής δύναμης, της ύλης, των αρμάτων, και τσακίζει το σιδερένιο αμφίστομο τσεκούρι της.

Ακόμη, στα φύλλα της *Χάρτας* του σκορπά περί τα εκατό εξήντα νομίσματα αρχαίων ελληνικών πόλεων, παραθέτοντας και τις αντίστοιχες ονομασίες των πόλεων της εποχής του. Έτσι, τόνιζε την ιστορία τους και έδειχνε την οικονομική και πολιτική δύναμη των προγόνων. Παραθέτει τα ονόματα επιφανών ανδρών της αρχαιότητας, που διακρίθηκαν στα γράμματα, στις τέχνες, στις επιστήμες και στην πολιτική, θέλοντας να τονίσει τους ένδοξους προγόνους των Ελλήνων.

β). Για να ενισχύσει το φρόνημα των συμπατριωτών του τύπωσε το 1797 τη μορφή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, περιβαλλόμενη από τις μορφές τεσσάρων στρατηγών του και από τέσσερις παραστάσεις: τη θριαμβευτική είσοδό του στη Βαβυλώνα, τη φυγή των Περσών στο Γρανικό ποταμό, την ήττα του Δαρείου, την

¹ Ευαγ. Κακαβογιάννη, «Η Επιπεδογραφία της Φεράς του Ρήγα Βελεστινλή από άποψη αρχαιολογική», *Υπέρεια*, τόμ. 1, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνo-Ρήγας»*, Αθήνα 1990, σελ. 423-448.

οικογένεια του Δαρείου να προσκυνά την Αλέξανδρο. Σε μια εποχή θριάμβου του Βοναπάρτη και όταν άλλοι τον υμνούσαν ως ελευθερωτή, ο Ρήγας δεν έγραψε ούτε μία λέξη, ούτε ένα στίχο υπέρ του Ναπολέοντα. Αντίθετα, τύπωνε την εικόνα του Αλεξάνδρου, δείχνοντας στους Έλληνες ποια πρέπει να είναι η πορεία τους. Να μην προσβλέπουν στους ξένους για βοήθεια.

γ). Μετέφρασε και εξέδωσε μέρος από τον τέταρτο τόμο του έργου *Νέος Ανάχαρσις* του J.J.Barthélemy (1716-1795), όπου τονίζει στους Έλληνες την αρχαία δόξα και την σημαντική καταγωγή τους. Να πως έκριναν οι ανακριτικές αρχές της Αυστρίας την έκδοση: Γράφει ο υπουργός της Αστυνομίας Pergen² στις 29 Δεκεμβρίου 1797 στον αυτοκράτορα της Αυστρίας Φραγκίσκο: «ο *Νέος Ανάχαρσις* εμφανίετο όλως διόλου κατάλληλος να δείξη εις το ελληνικόν έθνος, ποίον μέγεθος κατείχε άλλοτε η πατρίς του...Αν και το βιβλίον [...]δεν είναι απηγορευμένον, εν τούτοις άλλως έχι ως προς την ελληνικήν μετάφρασιν, η οποία φαίνεται προωρισμένη μόνον να εξεγείρη το πνεύμα της ελευθερίας εις τους Έλληνας...».

δ). Ως πραγματικός επαναστάτης, για να εμπυνώσει τους υπόδουλους, συνθέτει τον επαναστατικό παιάνα *Θούριο*. Ο *Θούριος* «Ως πότε παλληκάρια» γρήγορα διαδόθηκε σε χειρόγραφη μορφή, εμπυνώοντας τους Έλληνες για Αγώνα. Με απλά λόγια, για να είναι κατανοητά στο λαό, τονίζει την σημασία της ελευθερίας, το πιο ύψιστο αγαθό του ανθρώπου και πάνω από τη ζωή.

Ο *Θούριος* χαρακτηρίστηκε από τον Γ. Τερτσέτη³ (1800-1874) ως «το ιερότερον άσμα της φυλής μας». Μάλιστα, για τη δύναμη του *Θουρίου* ιδιαίτερα παρατηρεί πως «*Τα κοινά τραγούδια του αδικοθάνατου Ρήγα εγκρέμισαν ως σάλπιγγες εις την Ιεριχώ τα τείχη της Τριπολιτσάς, ετίναζεν εις τον αέρα με τους αλλοφύλους τα φρούρια της Μονεμβασιάς, του Ναυπλίου, των Αθηνών και τα τρικάταρτα του εχθρού. Τα λογιωτατίστικα άσματα, πιστεύσατέ μου, δεν εγκρέμισαν ποτέ, δεν σαλεύουν ούτε την αράχνην του κοκόρου της καμινάδας*».

Αλλά ο Ρήγας αναδεικνύεται και ρεαλιστής επαναστάτης: προετοίμασε μια μεθοδευμένη επανάσταση στηριγμένη στις ντόπιες δυνάμεις κι όχι στη βοήθεια των ξένων δυνάμεων. Στο *Θούριό* του δεν απευθύνει πουθενά έκκληση στις μεγάλες δυνάμεις.

Πολιτικός νους

Ο Ρήγας είχε την πρόνοια να συντάξει, σε μια εποχή σκλαβιάς και τυραννίας, το πρώτο Σύνταγμά του Ελληνικού Έθνους, (*Νέα πολιτική Διοίκησης*, όπου περιέχονται η *Επαναστατική Προκήρυξη*, τα *Δίκαια του Ανθρώπου* και το Σύνταγμα).

Έχοντας Καταστατικό Χάρτη, θα είναι έτοιμο το Έθνος, μετά την αποτίναξη της τυραννίας, να κυβερνηθεί δημοκρατικά η νέα πολιτεία. Πίστευε πως η αναρχία είναι χειρότερη της τυραννίας. Κηρύττει την Ισότητα απέναντι στους Νόμους, την Ελευθερία, ατομική και εθνική, την ελεύθερη έκφραση της σκέψης και των θρησκευτικών πεποιθήσεων, την ελευθερία των συγκεντρώσεων, την ασφάλεια των πολιτών, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, την κατάργηση της δουλείας, την αντίσταση στη βία και αδικία κλπ.

Ο Ρήγας στο Σύνταγμά του προσέθεσε πολλά δικά του στοιχεία, που δεν απαντώνται στο αντίστοιχο γαλλικό πρότυπό του: η στρατιωτική άσκηση των

² Κων. Αμάντου, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 1930, φωτομηχανική επανέκδοση με την προσθήκη Ευρετηρίου, επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου, από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1997. σελ. 33-35.

³ Γεωργίου Τερτσέτη, «Λόγος της 25 Μαρτίου 1857», στο *Άπαντα*, έκδ. Γιοβάνη, τόμ. Β', Αθήνα 1967, σελ. 226.

γυναικών, η υπεράσπιση της Ελληνικής Δημοκρατίας από όσους την επιβουλεύονται, η υποχρεωτική εκπαίδευση αγοριών και κοριτσιών κ.ά.

Στρατιωτικός νους

Για τη στρατιωτική εκπαίδευση των Ελλήνων είχε την πρόνοια ο Ρήγας να μεταφράσει ένα γερμανικό βιβλίο και να το τυπώσει με τίτλο *Στρατιωτικόν Εγκόλπιον*, επειδή γνώριζε ότι οι Έλληνες ήταν απαίδευτοι στην πολεμική τέχνη. Επίσης, για το στρατιωτικό σχεδιασμό της επανάστασής του έχει σημασία να τονισθεί ότι σκόπευε να αρχίσει την Επανάστασή του από τους ένοπλους πληθυσμούς, Μανιάτες και Σουλιώτες. Στη συνέχεια θα προχωρούσε για την απελευθέρωση των υπολοίπων μερών της Ελλάδος και των άλλων Βαλκανικών λαών⁴. Η τακτική αυτή αποδείχθηκε σωστή, στη συνέχεια, με την επικράτηση της Επαναστάσεως του 1821, αντίθετα με την αποτυχία του εγχειρήματος στις παραδουνάβιες περιοχές.

Διδάσκαλος του Γένους

Στα 1790 κυκλοφόρησε το *Σχολείον των ντελικάτων εραστών*, πρώτο από το νέο είδος λογοτεχνικού έργου στον ελληνικό χώρο, του μυθιστορήματος. Μάλιστα, σε αυτό εναντιώνεται στους τίτλους ευγενείας: «*Η αληθινή ευγένεια είναι φυτεμένη εις το υποκείμενον του ανθρώπου και όχι εις τους ματαίους τίτλους των προπατόρων καθώς μεγαλαυχούν μερικοί και υπεραίρονται, ωσάν να εκατέβηκαν από τα σύννεφα με το ζεμίλι και αν τους παρατηρήσει κανείς, τους ευρίσκει ή τρελλούς ή μωρούς*».

Την ίδια χρονιά τύπωσε τη *Φυσικής απάνθισμα*, στον πρόλογο του οποίου σημειώνει: «*Συνδρομήν να επιφέρω επάσχισα όσον το επ' εμέ, απανθίζοντας από τε της Γερμανικής και Γαλλικής γλώσσης τα ουσιωδέστερα της Φυσικής ιστορίας*». Και όπως έχουν δείξει οι τελευταίες έρευνες⁵, το μεγαλύτερο μέρος είναι μετάφραση από κείμενο της *Εγκυκλοπαοδείας* του Ντιντερό (Diderot). Ο Ρήγας μεταφέρει με το βιβλίο του αυτό στον ελληνικό χώρο την επιστημονική γνώση σε απλή γλώσσα, για να είναι κατανοητή από τον λαό και να καταπολεμήσει έτσι τις προλήψεις και δεισιδαιμονίες.

Στα 1797, μετέφρασε και εξέδωσε *Τα Ολύμπια* του Μεταστάσιο, όπου μεταξύ άλλων απαριθμεί τα αθλήματα των αρχαίων Ολυμπιακών αγώνων και παρατηρεί ότι μερικά διατηρούνται στην εποχή του στην Θεσσαλία και σε όλη την Ελλάδα. Εισάγει μάλιστα στην νεοελληνική καινούριες λέξεις, που έκτοτε καθιερώνονται: πατριωτισμός, δεσποτισμός, μαγνητισμός, ηλεκτρόμετρον, ανεμόμετρον, πνευμονική αρτηρία και πνευμονική φλέβα, αισθαντικός, οριζοντικός, ωθηστικός, κ.ά.

Μάρτυρας

Σιδηροδέσμιος, μετά από πολύμηνα μαρτύρια-με την κατηγορία ότι είχε καταστρώσει επαναστατικό σχέδιο για την κατάλυση της οθωμανικής τυραννίας και την απελευθέρωση της Ελλάδος και των Βαλκανικών λαών-και αφού παραδόθηκε από τους Αυστριακούς στον Τούρκο καϊμακάμη του Βελιγραδίου, στραγγαλίσθηκε, τον Ιούνιο του 1798, μαζί με τους άλλους επτά Έλληνες Συντρόφους του, στα μπουντρούμια του πύργου Νεμπόιζα.

⁴ Σχετικά με το στρατιωτικό σχέδιο του Ρήγα βλ. Κων. Αμάντου, *Ανέκδοτα έγγραφα...*, ό.π.

⁵ Βλ. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Ρήγα Βελεστινλή "Φυσικής απάνθισμα" και Γαλλική *Εγκυκλοπαιδεία*. Ταύτιση για πρώτη φορά ενός προτύπου», *Υπέριε*, τόμ. 2, *Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνου-Ρήγας»*, Αθήνα 1994, σελ. 585-598. Δημ. Καραμπερόπουλου, «Η Γαλλική *Encyclopédie* ένα πρότυπο του έργου του Ρήγα *Φυσικής Απάνθισμα*», *Ο Εραμιστής*, τόμ. 21, 1997, σελ. 95-128.

Εθνεγέρτης

Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια, που ο στρατηγός Μακρυγιάννης στα 1836 γράφει στον πίνακα με τίτλο «Πτώσις της Κωνσταντινουπόλεως»: *«Μετά πολλούς αιώνας Ρήγας ο Βελεστινλής σπύρει τον σπόρον της ελευθερίας εις τους Έλληνες και τους ενθαρρύνει οδηγών αυτούς τον τρόπον της απελευθερώσεως των. Οι Έλληνες ενθουσιασθέντες και ενθαρρυθέντες από τους λόγους του Ρήγα έλαβον τα όπλα υπέρ της ελευθερίας».*

Οραματιστής μιας δημοκρατικής πολιτείας

Ο Ρήγας οραματιζόταν να εγκαθιδρυθεί μια δημοκρατική πολιτεία, που θα αντικαθιστούσε την *«τυραννίαν του οθωμανικού βδελυρωτάτου δεσποτισμού»*. Όλοι οι συνυπόδουλοι λαοί χωρίς εξαίρεσιν θρησκεία και γλώσσης, όπως σημειώνει στο δεύτερο άρθρο του Συντάγματός του, θα απαρτίσουν τη δημοκρατική πολιτεία, που θα ονομάζεται «Ελληνική Δημοκρατία», το πολιτικό πρότυπο του πολιτισμού των κλασσικών χρόνων, μοναδικό στην ιστορία των αιώνων και στις παραδόσεις των λαών.

Η δημοκρατία ήταν για τον Ρήγα ένα πανανθρώπινο ιδανικό με υπερεθνικές διαστάσεις. Όλοι θα ήταν ίσοι έναντι του νόμου, θα επικρατούσε η ανεξιθρησκεία και ο σεβασμός της γλώσσας του κάθε λαού, όλοι θα νέμονταν τα αγαθά της δημοκρατικής διακυβερνήσεως, κάτι που προβάλλει επιτακτικό σήμερα στον βαλκανικό χώρο, παρά τις εθνικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες που υπάρχουν.